[HET ARCHIEF]

Het Nederlands Persmuseum[1]

HELLEKE VAN DEN BRABER

In museale kringen bestaat vrij grote overeenstemming over de criteria waaraan een echt museum moet voldoen. Een eerste vereiste is uiteraard dat het museum over een interessante collectie beschikt. In elk van de meer dan duizend musea die Nederland rijk is wordt een verzameling meer of minder belangwekkende voorwerpen bewaard, variërend van collecties wegwerpaanstekers tot stapels oude vloerkleden. Al dit materiaal moet echter ook geconserveerd, gedocumenteerd, ontsloten en gepresenteerd worden, en hiermee beginnen voor veel musea de problemen. Om deze taken goed te kunnen uitvoeren is niet alleen veel opslag- en presentatieruimte nodig, maar vooral eindeloze hoeveelheden geld en menskracht. Voor een groot deel van de musea, die vooral drijven op vrijwilligers en verstoken zijn van overheidssubsidie, is het vrijwel onmogelijk om aan deze eisen te voldoen. Het is voor musea die kwetsbaar materiaal te beheren hebben echter een harde noodzaak om hun collectie zo goed mogelijk te conserveren.

Dit geldt in het bijzonder voor een instelling als het Persmuseum, waarvan de collectie bestaat uit een grote hoeveelheid papier. Zonder adequate conservering en opslag zouden de vele tienduizenden afleveringen van kranten en tijdschriften die het museum in de loop van zijn bijna honderdjarige bestaan verzamelde, op den duur aan de verzuring van het papier ten onder gaan. Gelukkig heeft het museum een manier gevonden om zijn collectie voor dat lot te behoeden: in 1989 werd een onderkomen gevonden in het perfect geklimatiseerde gebouw van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) te Amsterdam. Het tot die tijd armlastige museum ontving in deze periode bovendien een eerste overheidssubsidie zodat ernst kon worden gemaakt met de ontsluiting en documentering van de verzameling.

De verhuizing naar het IISG markeerde een nieuw tijdperk in de geschiedenis van het Persmuseum, dat sinds de oprichting in 1902 door journalist D.A. van Waalwijk steeds in te kleine en slecht geklimatiseerde gebouwen verbleef en voortdurend met een tekort aan professionele werknemers kampte. Tot 1914 werd de collectie beheerd door enthousiaste journalisten, die op basis van de grote verzameling dag- en weekbladen van Van Waalwijk de collectie gestaag uitbreidden. Via het bijeenbrengen van zoveel mogelijk verschillende titels wilden de beheerders een poging wagen om wat zij zagen als belangrijk 'journalistiek erfgoed', te beschermen en in stand te houden. In eerste instantie lukte dat uitstekend en wist men zelfs een deel van de krantenarchieven van onder anderen het Amsterdamse Gemeentearchief en de bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam te verwerven. In 1914 nam de zogeheten 'georganiseerde pers' het bewind over de collectie over, en werd het museum bestuurd door een forum van bladeigenaren, krantenbestuurders en journalisten. Desondanks leidde het museum tot ver in de jaren veertig een sluimerend bestaan, hoewel in 1940 het bereiken van de grens van tienduizend in het museum aanwezige kranten- en tijdschrifttitels kon worden gevierd.

Na de oorlog kende het museum een periode van bloei: men profiteerde van de toenemende belangstelling voor de geschiedenis van de pers en begon een samenwerkingsverband met het Instituut voor Perswetenschap van de Amsterdamse

De Carambole. Veertiendaagsch blad gewijd aan de biljartsport, 15 januari 1920. Eerste nummer.

Universiteit en de Nederlandse Persbibliotheek. Het museum wist zelfs een serie tentoonstellingen te organiseren die veel aandacht trok van pers en publiek. Ondanks een reeks verhuizingen in de jaren zestig en zeventig slaagde het Persmuseum er niet in een goed onderkomen te vinden voor de gestaag groeiende collectie, die veel te lijden had van het verblijf in vochtige ruimtes en de vaak slechte opbergmethodes. De toekenning van overheidssubsidie en de verhuizing naar het IISG betekende in meer dan een opzicht de redding voor het museum en zijn collectie. Niet alleen kwamen er nu voldoende financiële middelen om enkele professionele medewerkers in dienst te nemen en een begin te maken met de geautomatiseerde ontsluiting en documentatie van de collectie, bovendien vonden de achttienduizend (!) kranten- en tijdschrifttitels die het museum tegenwoordig beheert een goed onderkomen in de ruime IISG-depots. Op dit moment kunnen via de terminals in de leeszaal van het IISG alle beschikbare titels van het Persmuseum snel en efficiënt worden opgevraagd. Het is waarschijnlijk aan de relatieve onbekendheid van het museum te wijten dat slechts enkele honderden bezoekers per jaar de weg naar de collectie weten te vinden. Ook het (tot nu toe) ontbreken van

MAANDELYKE
UITTREKSELS,
OF
BOEKZAAL
DER GELEERDE
WAERELT.
FEBRUARY 1742
VIER-EN-VYFTIGSTE DEEL.

T' AMSTELDAM,
By ADRIAAN WOR, en de Erve GERARD
ONDER DE LINDEN. 1742.
Met Privilegie.

Maandelijke uittreksels, of boekzaal der geleerde Waerelt, februari 1742

een adequate expositieruimte maakt het Persmuseum wellicht een minder aantrekkelijk reisdoel voor de gemiddelde Museumjaarkaartbezitter.

Voor de tijdschriftonderzoeker is er echter buitengewoon veel te halen in het Persmuseum. Het is pas bij het doornemen van het geautomatiseerde collectieoverzicht dat de bezoeker een idee krijgt van de omvang en vooral de diversiteit van de kranten- en tijdschriftcollectie. Onder de achttienduizend titels bevinden zich vanzelfsprekend vrijwel alle bekende algemene en algemeenculturele tijdschriften die de laatste eeuwen in grote oplagen verschenen zijn, maar daarnaast vindt de onderzoeker exemplaren van een onafzienbaar aantal bladen afkomstig uit en gericht op vrijwel elke denkbare maatschappelijke doelgroep. Het verzamelgebied van het museum kent feitelijk geen grenzen: het beleid is erop gericht van elk in Nederland verschenen periodiek minstens één exemplaar in de collectie te bewaren. Het museum legt zich daarbij maar enkele restricties op: men verzamelt alleen die periodieken die zich ten doel stellen 'nieuws te brengen en/of te opiniëren en/of te amuseren', en sluit bladen uit die primair als propagandamiddel worden uitgebracht.[2] Er blijven dan nog meer dan genoeg tijdschriften over om een samenhangend beeld geven van het ontstaan, de groei en de geschiedenis van de in Nederland gepubliceerde periodieke uitgaven. Deze compleetheid lijkt het museum tot een waar luilekkerland voor de tijdschriftonderzoeker te maken: onder de achttienduizend titels bevinden zich ongetwijfeld unieke tijdschriften waarvan het bestaan tot nu toe aan de aandacht van tijdschriftonderzoekend Nederland is ontsnapt. Publieksbladen als verenigingsorganen van sportclubs bijvoorbeeld, waarvan enkele vrij willekeurig gekozen covers als illustratie bij deze aflevering van *Het Archief* zijn afgedrukt. En wie heeft er ooit omgekeken naar tijdschriften als *Leuk. Honderd lachen voor 22 cent* (1907-1909) en *Toilet. Het grootste en goedkoopste mode-journaal van Nederland* (ca. 1880)? Vooral de periode vóór 1800 is goed vertegenwoordigd in het museum, met bladen als *Maandelyke uittreksels, of boekzaal der geleerde waerelt* (1742) en *Letter-historie en boekbeschouwer* (1763). Desgevraagd zegt het museum voor bijna elke periode uit de laatste drie eeuwen een tamelijk compleet titeloverzicht te kunnen bieden. Theoretisch zou dit erop neerkomen dat van elke op een groter publiek gerichte titel die ooit in Nederland is verschenen een exemplaar in de collectie te vinden is.

Voor onderzoekers die de behoefte hebben hun overzicht van in 'hun' periode verschenen periodieken te vergroten of aan te vullen loont het dus de moeite naar Amsterdam af te reizen. Zij die vooral op zoek zijn naar complete jaargangen of opeenvolgende series van een bepaald tijdschrift kunnen echter beter elders hun licht opsteken: in het Persmuseum zijn van de meeste tijdschrifttitels maar enkele exemplaren te vinden. Waar het museum dus in aantallen titels min of meer naar volledigheid streeft, geldt dit niet voor de jaargangen van elk periodiek afzonderlijk. Voor elke titel wordt een eigen dossier aangelegd, waarin alleen die losse nummers worden bewaard die voor de ontwikkeling van het blad van bijzondere betekenis zijn geweest: proefnummers, eerste en laatste nummers, themanummers, jubileum- en extra edities, speciale bijlagen en misdrukken. Via deze verzameling 'illustratieve extracten uit de geschiedenis van de pers' wil het museum niet zozeer inhoudelijke ontwikkelingen in kaart brengen, maar in de eerste plaats de steeds veranderende uiterlijke vorm en 'formule' van de periodieken documenteren.[3]

De waarde en bruikbaarheid van de collectie neemt hiermee voor de gemiddelde tijdschriftonderzoeker uiteraard sterk af. De onderzoeker die geïnteresseerd is in interessante debatten binnen een periodiek, in het beleid van een historisch interessant redacteur, of in andere zaken die meer over inhoud dan over vorm gaan, zal bij het Persmuseum niet vinden wat hij of zij zoekt. Eigenlijk is de collectie van het Persmuseum interessanter voor de pershistoricus dan voor de tijdschriftonderzoeker, die weinig kan aanvangen met één enkel nummer van een blad, hoe uniek ook. Voor inhoudelijk en/of vergelijkend onderzoek van tijdschriften is het immers noodzakelijk complete jaargangen of minstens enkele opeenvolgende

Sportkroniek, december 1929. Jubileumnummer ter gelegenheid van het veertig-jarig bestaan van de Nederlandsche Voetbalbond

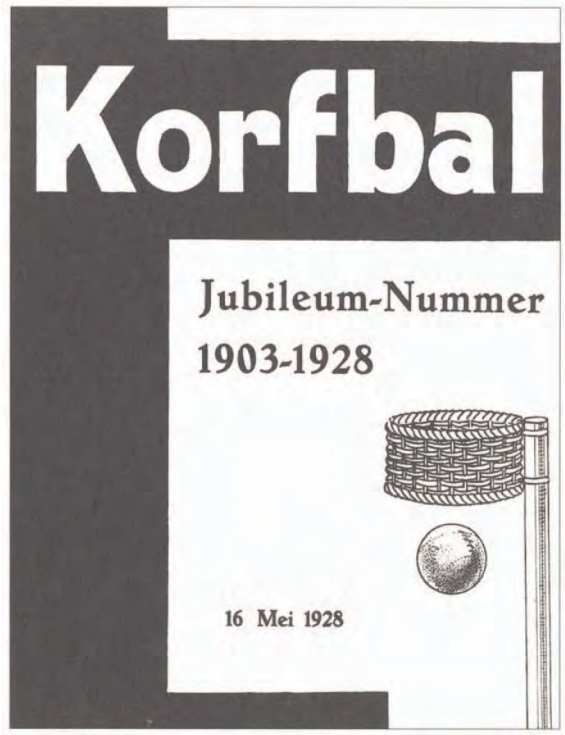
reeksen van een blad te onderzoeken.

Het museum herbergt echter enkele uitzonderingen op de regel: zo bewaart men van bladen uit de zeventiende en achttiende eeuw wél complete jaargangen, net als van 'markante of zeldzame'[4] bladen uit andere periodes, en van negentiende-eeuwse publiekstijdschriften als *De Prins*, *Het Leven*, *De Spiegel* en *De Katholieke Illustratie*. Van deze laatste titels zijn echter ook elders wel complete series te vinden.

In het huidige aankoop- en verzamelbeleid van het museum spelen contacten met particuliere tijdschriftverzamelaars, verenigd in de Vereniging van Kranten- en Tijdschriftverzamelaars (VKTV) een belangrijke rol. Deze verzamelaars, die veel tijd steken in het bezoeken van veilingen en antiquariaten, voorzien het museum soms van informatie over het steeds wisselende antiquarische aanbod van kranten en tijdschriften. Bovendien ontvangt het museum met enige regelmaat schenkingen van deze en andere verzamelaars en van particulieren, en worden er ook wel periodieken geruild.

Het aantal aanwinsten per jaar hangt niet alleen af van het aanbod. Ook het aantal mensuren waarover het museum beschikt om de 'nieuwe oogst' te verwerken en te ontsluiten bepaalt de omvang van de acquisitie. Bovendien is niet elke tijdschrift- of krantentitel het waard om gecollectioneerd te worden. Welke richtlijnen er bij het acquisitiebeleid precies gehanteerd worden vindt het museum lastig aan te geven. Een van de belangrijkste criteria die het museum hanteert is de vraag of een periodiek bij verschijnen toegankelijk was voor een grotere groep lezers. Hoe groot de oplage van een blad moet zijn om in aanmerking te komen voor opname in het museum wordt min of meer intuïtief per geval door de medewerkers van het museum ingeschat: in elk geval worden op deze manier tijdschriften uitgesloten die slechts voor een handvol mensen of een klein geografisch gebied werden gemaakt. Daarnaast is het belang van de uitgever van het blad een belangrijk criterium voor opname in de collectie.

Een voor tijdschriftonderzoekers interessante nevenactiviteit van het Persmuseum is het verzamelen van allerlei soorten archiefmateriaal dat direct of zijdelings met de uitgave van tijdschriften en kranten te maken

Korfbal, 16 mei 1928. Jubileum-nummer ter gelegenheid van het vijfentwintig-jarig bestaan van de Nederlandsche Korfbalbond

heeft, van reclamedrukwerk en affiches tot persoonlijke archieven van journalisten, bedrijfsarchieven van uitgeverijen (*Katholieke Uitgeverij Neerlandia*), kranten (*Het Algemeen Handelsblad*) of instellingen (*Vereniging De Nederlandse Dagbladpers*). Bovendien is een knipseldocumentatie bijgehouden van in de pers verschenen artikelen over het werk van negentiende- en twintigste-eeuwse journalisten, redacteuren en directeuren. Ten slotte verzamelt het Persmuseum nieuwe en antiquarische werken op het gebied van de Nederlandse persgeschiedenis, waaronder achttiende-, negentiende- en twintigste-eeuwse bibliografieën en boeken, brochures en studies over afzonderlijke kranten en tijdschriften.

Al met al zullen veel lezers van Ts. in het Persmuseum wel iets van hun gading kunnen vinden. Alle kans bovendien dat de tijdschriftonderzoeker tijdens zijn bezoek over enige tijd niet meer de enige geïnteresseerde aanwezige is. Met de inrichting van een permanente expositieruimte, die voor 1999 op stapel staat, zet het museum een stap richting een groter publiek dan dat van kranten- en tijdschriftonderzoekers alleen.

HET NEDERLANDS PERSMUSEUM
Cruquiusweg 31
1019 AT Amsterdam
T 020•6685866
F 020•6654181

OPENINGSTIJDEN:
ma t/m vr 9-17 uur
tijdens exposities ook op za 9.30-13 uur
TOEGANGSPRIJS:
gratis
OPENBAAR VERVOER:
vanaf Amsterdam CS bus 39 of 22.

1. Een deel van de in dit artikel verwerkte informatie is ontleend aan een gesprek met de assistent-conservator van het Persmuseum, Stef Severt. Met dank aan Stef Severt voor zijn bereidwilligheid Ts. te woord te staan.
2. Zonder auteur, *Concept-acquisitieprofiel van het Persmuseum*, 1.
3. M. Wolf, *Het Nederlands Persmuseum. Liefdewerk oud papier*, Amsterdam, Stichting Het Nederlands Persmuseum, 1992, 34.
4. *Het Nederlands Persmuseum*, 34.